

İLHAN BARAN / İKİ AYAKLI ÜNİVERSİTE

“Öğrencisinin Ağzından Samimi Sözlerle İlhan Baran”

Doç. Onur Özmen*

PRELÜD

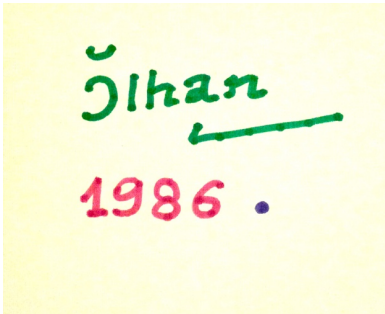
10 Temmuz 1934’de doğan hocamız, üstadımız, aydınlatıcımız besteci Prof. İlhan Baran’ı 28 Kasım 2016’da Ankara’daki evinde kaybetmiş bulunmaktayız. Acısı henüz çok taze.

Onun için bir yazı kaleme almam istendiğinde korkuyla karışık bir istek duydum. Son bir yıl içinde bestecilik ve hocalık yaşamıma, idareciliğinde eklenmesinden ötürü pek görüşememiştik. Şimdi İlhan Baran hakkında yazmak, durumun üzüntüsünü gidermese de en azından ondan öğrendiğim pek çok şeyi hatırlamama ve insanlarla paylaşmama yardımcı olacak diye düşündüm ve kabul ettim.

İlhan Baran hakkında pek çok bilgiye ulaşmak mümkün. Gerek kaynaklardan özgeçmişine, eser listesine, gerekse hakkında Şefik Kahramankaptan tarafından yazılan değerli kitaptan yaşamının bir çok evresine. Bu nedenle onun öğrencisi olarak ben, İlhan Baran’ı kendi gördüğüm ve yaşadığım şekilde anlatmanın insanlara farklı bir bakış açısı sunacağını düşündüm. Hocanın karakteristik yönlerini küçük başlıklar altına toplayarak aktarmanın onun geniş dünyasını anlamak için işe yarar bir metot olacağı inancındayım.

Bu vesileyle bir kez daha kendisine sonsuz şükranlarımı sunuyor ve saygıyla anıyorum. Ondan öğrendiklerimi bundan sonra da elimden geldiğince aktarmaya ve onun değerli adını yaşatmaya çalışacağım.

RENKLER!

Yaşama, sanata, bilime, hemen her konuya dair sınırsız bilgisi ve merakı olan biriydi. Böylesine geniş yelpazede okuyan, düşünen ve üreten bir kişinin, renkler konusunda da meraklı olması şaşılacak bir şey değildi. Odasında piyanonun üzerinde yeşil plastik bir bardak içinde onlarca renkte gazlı kalemin durması bu yüzdendi. Hoca resmi evraktan, ufak bir nota kadar her şeyi bu kalemlerle imzalar ya da yazardı. Yapışkanlı renkli kağıtlar da bu kalemlerin vazifelerini en çok yerine getirdiği türden malzemelerdendi.

*Besteci, Hacettepe Üniversitesi Ankara Devlet Konservatuvarı Öğretim Üyesi,
Müzik ve Bale Ortaokulu ile Müzik ve Sahne Sanatları Lisesi Müdürü www.onurozmen.net

Aslında renklerle bağlantısı bana göre onun müzik duyusuyla da ilgiliydi. Sanıyorum İlhan Baran müziği renklerle de hissediyordu. Kimi zaman bir akor ya da akor bağlantısı üzerinde konuşurken renklerden faydalandığını anımsıyorum. Hocada sanki sinestezi vardı. Sesler kulağında yankılanırken adeta gözlerinin önünden de rengarenk fraktal yapılar akıp gidiyordu.

İlhan Baran'ın renk dünyası, onun yalnızca kişiliğine değil müziğine de yansımıştı. Hoca, eserlerinin her yerini piyano başında tınılarla oynayarak renklendirmişti. Türk Oda Müziği literatürünün en başarılı eserlerinden bazılarını vermiş olmasının kökeninde de bu renk merakı ve doğal olarak onları keşfetmek için piyano başında geçirdiği saatler olsa gerek.

BESTECİLİĞİ

Çağdaş Türk Müziği Edebiyatı'mıza az sayıda ama çok nitelikli eserler bıraktı İlhan Baran. Eserleri makamsal çekirdeklerle, pentatonik dizilerle, serbest dörtlü akorlarla, bazen Kemal İlerici'nin önerdiği dörtlü armoni sistemiyle, serbest atonal armonilerle örülmüştür.

Halk ve divan müziğimizden baharatların sıklıkla boy gösterdiği eserleri, oda müziği alanında birer başyapıt niteliğindedir. Kuşkusuz ki piyanoya olan merakı onun bu çalgı için en güzel örnekleri vermesini de sağlamıştır. Engin bilgisi ve sanat görgüsü sayesinde müzikte rafine tınılara ulaşmıştır.

Bu büyük bestecinin neden yalnızca bir tane orkestra ve bir tane de koro eseri bestelediğini bilmiyorum. Bundan hiç söz etmedi. Ancak üst düzeyde gelişmiş beyninin, bazı küskünlükleri taşıdığını hissedirdim hep. Bunların bazılarını da biliyor olmama rağmen, 80'lerden sonra neden bestelemekten vazgeçmiş olduğunun ipucunu asla bulamadım. Belki az ve öz söz söylemenin daha doğru olduğu inancındaydı.

MÜZİSYENLİĞİ

İlhan Baran besteciliğinin yanı sıra tam bir müzisyendi. Bir gün bana Ankara Radyosu'ndan CD'ye çekilen kayıtlarını aldırdı. Bu benim için gerçekten inanılmaz olmuştu. Ağabeyi Ayhan Baran, hocanın "Uygulamalar" adlı eserini seslendirmişti ve daha inanılmaz olanı şuydu; piyanoda da İlhan Baran vardı. Piyanosunun başında saatlerce renk arayışları ve deşifreler yapan İlhan Baran'ın, aynı zamanda gerçekten iyi bir piyanist olduğunu ilk kez bu CD'ler sayesinde öğrenmiştim.

Kendi eserlerinin haricindeki her türlü müziği de icra ederek yaşardı. Tanımayan biri odasının kapısı önüne gelip dinlese içeride yedili akorların "nefaset tınılarının" tadına varan bir caz piyanisti var diye düşünebilirdi. Başka bir gün Olivier Messiaen tınıları, ertesi gün bir Frederic Chopin prelüdü duyardınız kolonya kokusuyla mühürlenmiş koridorda.

Kısacası en büyük tutkusu olan müzik, İlhan Baran için yalnızca beste olarak değil, icra olarak da ortaya çıkmıştı. O sahnede değil ama sınıfında bu güdüsünü tatmin ederdi. Ağabeyinin müzisyen olması ve gençliğinde aldığı kontrbas eğitimi de onu bu konuda etkilemiş olmalı.

DÜNYA MÜZİK KÜLTÜRÜNE MERAKI

Yalnızca uluslararası sanat müziklerini değil ülkemizin ve dünyamızın müziklerini de yakından takip ederdi Baran. Gençliğinde yaptığı derlemeler ona kendi toprağımızın müzik kültürünü daha iyi anlama şansını vermişti. Bazen bir gün önce bir Mevlevi ayininin notasını okuyup gelmiş olur, büyük bir keyifle dakikalarca kudümden çıkan usullerin keyif verici asimetrik vuruşlarını anlatır, bazen Japon modlarını çalar, onları armonileyerek tadına varmamızı sağlar, bazen de Hint Ragaları'ndan dem vurur ve bizi yerkürenin ülkeleri arasında büyümlü bir müzik ziyafetine sürüklerdi.

Müzik, ona göre temelde somut bir şey anlatamazdı. Ancak entelektüel yönden gelişmiş bir beyin ondan her şeyi alımlayabilirdi. Bu yüzden de kalbur üstü olan her müzik kültürüne sonuna kadar açıktı. Öğrencilerinin de benzer bir donanıma sahip olmasını sağladı. Alban Berg'in Wozzeck operasından Necdet Levent'in bir piyano parçasına kadar her tür müziği yerleştirdiği ve değer biçtiği bir yer vardı kafasında. Kalitesizlerin dışında kalan diğer her tür onun için kendine has değerleri olan dikkate değer müziklerdi ve mutlaka seslendirilmeleri gerekiyordu.

HOBİ OLARAK BİLİM

1996 yılının Haziran ayıydı sanıyorum. Muammer Sun'un odasının kapısının önünde sınava girmeyi bekliyordum. İçeriden çıkan arkadaşlara heyecanla "neler sordular, kimler var?" gibi sorular yöneltiyorduk. Adaylardan birisi hocalardan birinin İlhan Baran olduğunu ve kara deliklerle ilgili sorular sorduğunu söylemişti. Eczacı bir baba ile fizik öğretmeni bir annenin oğlu olarak yabancı olmadığım bu kavramın, bestecilik bölümünün giriş sınavında nasıl soruya dönüştüğünü anlayamamıştım. Önce dalga geçtiklerini düşündüm. Sınavdan sonraysa bunun bir şaka olmadığına emin olmuştum.

Odasının türlü yerlerinde fraktal dünyalardan çizimler, kozmos haritaları, uzaydan çekilmiş fotoğraflar, nebula resimleri asılıydı. O zamanlar gerçekten bilimsel yazılar barındıran Tübitak'ın "Bilim ve Teknik", henüz Türkçe'si yayınlanmaya başlamamış olan "National Geographic" gibi dergiler de masa üzerinde ya da dolabında rutin yerlerini korurdu.

Albert Einstein, Stephen Hawking, Friedrich Cramer, İlya Prigogine gibi çok önemli bilim insanlarının kitaplarını kimi zaman İngilizce'den çeviri olarak, kimi zaman da doğrudan İngilizce ya da Fransızca olarak okur ve görüşlerini bizlerle paylaşırdı. Makalelerdeki denklemleri dahi inceler ve anlardı. Bilimin 20.yy'ın müziğini derinden etkilediğini düşünüyordu. Öğrencilerine sıklıkla sanatı bilimle buluşturan ödevler verirdi. Örneğin hocaya göre Arnold Schöenberg'in 12 Ton Sistemi, adeta determinist kaos teorisinin müzikteki yansımasıydı. Nitekim daha o zamanlar bana bu konuda bir makale yazdırmış ve eleştirilerini benimle paylaşmıştı.

Müzikal yapıları bilimsel tanımlar ya da fikirlerle anlatmaktan zevk duyardı. Hafifçe kaybolarak sonlanan bir eserin bitiş kısmını Weiner Heisenberg "Belirsizlik İlkesi" ile ya da bir eserin zirve noktasındaki patlamayı "Big Bang" ile birleştirmekten büyük haz duyardı.

Bilim onun için sadece sıradan bir merak değil aslında ciddi bir hobiydi. Hemen bütün öğrencilerini bu özelliğiyle derinden etkilemiş olan İlhan Baran bizlere bilimin önemini ve

sanatla ilişkisini derinden öğretti. Hoca sayesinde bir çok öğrencisinin hayal gücü müziklerinde tınsal dünyalar haline dönüştü.

DERSLERİ ve ÖĞRENCİLERİ

Kendine has yöntemlerle kurguladığı dersleri her alandan bir çok öğrencinin ilgisini cezbederdi. Haftanın hemen tüm günleri okula gelmesine rağmen dersleri genellikle iki ya da üç güne koyardı. Hoca, saat 11 sularında okula gelir, ancak dersler saat 13'te başlar ve genellikle iki seans olarak yapılırdı. Saat 18-19 gibi okuldan ayrılır, ya sinemada bir film görmeye, ya da kendi değişiyle; "rafine bir restoran" da yemeğe giderdi.

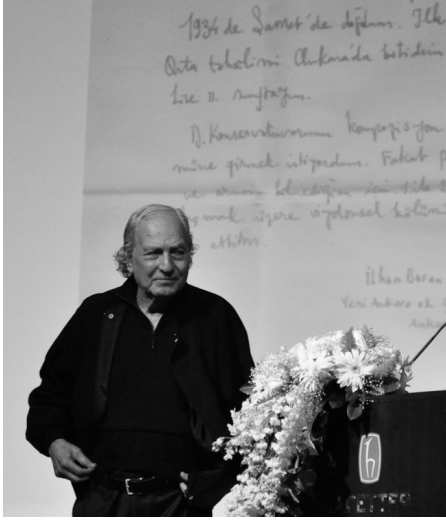
Hoca derslerini "açık" olarak tanımlar, resmi olmayan öğrencilerin de takip etmesinden memnuniyet duyardı. Ancak şartı devamlılıktı. Derse konuk olarak katılan öğrencinin, esas öğrenciden bir farkı yoktu. Önce seçilen eser ya da kitaptan analizler yapılır, ardından başka bir eser dinlenir ve üzerinde tartışılırdı. Herkes sıra sıra söz alırdı. En bozulduğu şey konuşmaktan kaçınılması olurdu. İlla ki bir şey söylemek gerekirdi. Eleştirme zorunluluğu bizlere düşünerek konuşma ve anlamlı bir şey söyleme gereğini hissettirirdi. Tabi ki bunun mesleki ve özellikle de akademik anlamda öğrencilerine kattıklarını sorgulamaya gerek yok.

Doğrudan kompozisyon çalıştığı öğrencisi pek olmadıysa da bizlerin kendisine fikirlerini söylemesi için sunduğumuz eserlere asla hayır dememiştir. Onları alır, bir hafta sonra düşüncelerini söz ettiğimiz renkli kalemlerle notaya yazmış olarak bize geri verirdi. Üzerinde doğrudan konuşmazdı. Bunun daha zarif bir yöntem olduğunu düşünüyordum sanıyorum.

Yalnızca derslerde değil, yolda yürürken, birlikte yemek yerken ya da odasında sohbet ederken de öğrenmeye devam ederdik. Sanat, bilim, edebiyat, tarih, siyaset, yaşam, yemekler, şarap, aklınıza ne gelirse Hocayla onunla ilgili konuşabilir, ondan faydalı bir şeyler öğrenebilirdiniz. Adeta oksijen solur, karbondioksit yerine kültür salınımı yapardı. Bu yüzden de çevresinde benim gibi ona hayran onlarca öğrencisi vardı. Okuldan ayrılmak zorunda bırakıldıktan sonra da bu hiç değişmedi. Hoca yalnız yaşamayı tercih etmiş olmasına rağmen asla yalnız biri değildi. Öğrencileri her zaman çevresinde oldular. Hoca da onlara manevi ve kimi zaman da cömertçe nota, cd, kitap gibi konularda maddi yönden katkıda bulundu. Elimde bulunan, İlhan Baran'ın şahsıma hediye ettiği imzalı notalar benim için adeta bir hazinedir. Değerleri tartışılmaz. Bütün öğrencileri için de aynı şeyin geçerli olduğunu eminim. Özetle diyebilirim ki; İlhan Hoca'nın yanında geçen her saniye bir dersti. Bu derslerin yaşamlarımızda çok derin izler bıraktığı kesindir. Öğrencileri bir nevi onun çocukları gibiydi. Arada sırada kızsız bile onları kültür ve sanatla doyurmaktan ve içten şekilde sevmekten asla vazgeçmedi.

AKADEMİK YAŞAMI

Günümüzde akademisyenler çoğu etkinliklerini akademik hayatın zorunluluklarına göre bazen puan toplamak, bazen de adını duyurmak için yapar dururlar. Elbette bu sırada nitelikli etkinlikler de yapılır. Ama her zaman için az ya da çok bir çıkar söz konusudur. İhan Baran ise hali hazırda üniversiteden profesör olarak emekli olmuştu ve ayrıca adını duyurmak gibi bir derdi olmadığı da açıktı.

Ancak o çalışmaya devam ediyordu. Müzikoloji bölümünün yayınlamakta olduğu "Ve Müzik" dergisinin hemen bütün sayılarında bir makalesi yayınlamıştı. Bu makaleleri daha sonra amatör olarak cilt yaptırıp "Çağdaş Müzik Üzerine" başlığı altında hepimize vermişti. Bana göre yaratma güdüsünü beste yapmaktan akademik üretime doğru kanalize etmişti. Üstelik verdiği sınav ödevleriyle öğrencilerinin de makale yazmasını teşvik ederdi. Pek çoğumuz bugün sürdürdüğümüz akademik çalışmalarda onun fikirlerinden faydalanıyoruz. O zamanlar yaptığımız bu çalışmalar sayesinde şimdiki akademik hayatlarımıza daha deneyimli bireyler olarak giriş yaptık.

Başka bir akademik merakı da "Osmanlı Kompozitörleri" üzerineydi. Başta Ermeni asıllı Osmanlı kompozitörü Edgar Manas olmak üzere bir çok başka bestecinin de notasını edinmiş ve bizlerle paylaşmıştı. Bugün Manas'ın "Prens Adaları" adlı piyano albümünü onun sayesinde öğrendik. Eğer Hoca bize göstermeseydi, bir "Osmanlı Empresyonisti" olarak adlandırılabilen bu değerli besteciye ve eserlerini ideolojik sebeplerle ya da ihmal yüzünden tanımıyor olacaktık. Oysa ki onun sayesinde aslında Türk Beşleri'nden önce de bu alanda eserler üreten önemli besteciler olduğunu biliyoruz. Bu, bizlerin ve bizden öncekilerin tarihsel yerini anlamamızı sağlıyor.

EPILOG

İşte İhan Baran böyle bir değerdi. O gerçek bir entelektüel, gerçek bir sanatçıydı. Sıra dışı kişiliği başta insanı korkutur ama sonra kendisine yönelik büyük bir hayranlığa yol açardı. Ağzından çıkan her söz dersti. Paylaşımçıydı, bilgilerini asla saklamadı. İhan Baran iki ayaklı bir üniversiteydi. Bilgisini, adeta içindeki üniversiteden alarak dışarıya akıtıyordu.

O, Mustafa Kemal Atatürk'ün hayalindeki insan tipiydi. Kendi toprağındaki köklerinden evrilmiş, dallarıyla dünyayı sarmış ve verdiği meyvelerle bizlere kültür besini ve ilham kaynağı olmuştu.

Bugün toplumun her kesiminde onun gibi çalışkan, sıra dışı ve örnek insanlara ihtiyaç var. Nice İhan Baran'lar yetişmesi ve topraklarımızda görmeye hasret kaldığımız kültür ağaçlarını yeşertmeleri dileğiyle!

19 Aralık 2016 / Ankara

KULLANILAN FOTOĞRAFLAR: ©Onur Özmen & ©HÜADKF